

MUSIQA TA'LIMI JARAYONIDA O'QUVCHILARNI MILLIY QADRIYATLAR RUHIDA TARBIYALASHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Sh.Aliyeva¹

1. Farg'ona davlat universiteti Pedagogika, psixologiya va san'atshunoslik fakulteti musiqa ta'limi va san'at yo'nalishi
2 kurs magistiri

Mas'ul muallif: Aliyeva
Shohsanamxon, Farg'ona davlat universiteti Pedagogika, psixologiya va san'atshunoslik fakulteti musiqa ta'limi va san'at yo'nalishi 2 kurs magistiri.

Received: 01 Oktabr 2026
Accepted: 06 Oktabr 2026
Published: 11 Oktabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Musika pedagogikasi. Madaniyat. Etnografiya. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC-BY-4.0) license.

Iqtibos uchun: Aliyeva, S. MUSIQA TA'LIMI JARAYONIDA O'QUVCHILARNI MILLIY QADRIYATLAR RUHIDA TARBIYALASHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI / S. Aliyeva // Musika pedagogikasi. Madaniyat. Etnografiya. — 2026. — T. 2, № 1. — B. 15–18.

Annotatsiya. Mazkur maqolada musiqa ta'limi jarayonida o'quvchilarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashning pedagogik imkoniyatlari ilmiy nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Musika san'atining shaxs ma'naviy dunyosini shakllantirish, milliy o'zlikni anglash, tarixiy va madaniy merosga hurmat bilan munosabatda bo'lish, estetik didni rivojlantirish hamda axloqiy fazilatlarni mustahkamlashdagi o'rni yoritiladi. Milliy musiqa namunalaridan ta'lim jarayonida maqsadli va metodik jihatdan to'g'ri foydalanish o'quvchilarda vatanparvarlik, milliy g'urur, xalq an'analariga hurmat, insonparvarlik va ma'naviy mas'uliyat kabi fazilatlarni rivojlantirishga xizmat qilishi asoslab beriladi. Maqolada musiqa darslarini tashkil etishda tarixiy qo'shiqlar, xalq kuy va ashulalari, maqom, an'anaviy ijrochilik namunalari hamda zamonaviy musiqiy asarlardan foydalanishning pedagogik samaradorligi ochib beriladi.

Kalit so'zlar: musiqa ta'limi, milliy qadriyatlar, milliy musiqa, ma'naviy tarbiya, estetik tarbiya, o'quvchi shaxsi, pedagogik imkoniyat, milliy o'zlik, musiqiy meros, vatanparvarlik.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ВОСПИТАНИЯ УЧАЩИХСЯ В ДУХЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ПРОЦЕССЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В статье научно теоретически и практически рассматриваются педагогические возможности воспитания учащихся в духе национальных ценностей в процессе музыкального образования. Раскрывается роль музыкального искусства в формировании духовного мира личности, осознании национальной идентичности, уважительном отношении к историческому и культурному наследию, развитии эстетического вкуса и укреплении нравственных качеств. Обосновывается, что целенаправленное и методически грамотное использование образцов национальной музыки в образовательном процессе способствует развитию у учащихся патриотизма, национальной гордости, уважения к народным традициям, гуманности и духовной ответственности. В статье раскрывается педагогическая эффективность использования исторических песен, народных мелодий, традиционного пения, образцов искусства макома и современных музыкальных произведений в содержании музыкального образования.

Ключевые слова: Музыкальное образование, национальные ценности, национальная музыка, духовное воспитание, эстетическое воспитание, личность учащегося, педагогические возможности, национальная идентичность, музыкальное наследие, патриотизм.

PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES FOR EDUCATING STUDENTS IN THE SPIRIT OF NATIONAL VALUES IN THE PROCESS OF MUSIC EDUCATION

Abstract. This article scientifically and theoretically examines the pedagogical opportunities for educating students in the spirit of national values through music education. The study highlights the role of music in shaping students' spiritual worldview, strengthening national identity, developing aesthetic taste, fostering respect for historical and cultural heritage, and promoting moral qualities. The purposeful and methodologically appropriate use of national musical heritage in educational practice is considered an effective means of developing patriotism, national pride, respect for cultural traditions, humanistic values, and spiritual responsibility among students. The article discusses the educational potential of folk songs, traditional melodies, maqom art, historical musical works, and contemporary compositions in the music education process. Particular attention is given to the professional competence of music teachers and their ability to interpret national values in a meaningful manner and integrate traditional educational resources with modern pedagogical approaches.

Keywords: music education, national values, national music, spiritual education, aesthetic education, student personality, pedagogical opportunities, national identity, musical heritage, patriotism.

Kirish. Bugungi globallashuv va axborot almashinuvi jadallashib borayotgan sharoitda yosh avlodning ma'naviy qiyofasini shakllantirish, uning milliy o'zligini anglashiga ko'maklashish va milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Inson shaxsining ma'naviy va estetik kamoloti uning atrofidagi madaniy muhit, oilaviy tarbiya, ta'lim jarayoni hamda san'at bilan munosabatiga bevosita bog'liqdir. Shu jihatdan musiqa ta'limi nafaqat musiqiy bilim va ko'nikmalarni shakllantiradigan, balki o'quvchining ma'naviy dunyosini boyitadigan, uning estetik didini rivojlantiradigan va milliy qadriyatlarni anglashiga xizmat qiladigan muhim pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Musiqa inson qalbiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan san'at turi bo'lib, unda xalqning tarixiy xotirasi, turmush tarzi, dunyoqarashi, his tuyg'ulari, orzu intilishlari va ma'naviy mezonlari mujassam bo'ladi. Shu sababli milliy musiqa namunalarini ta'lim jarayoniga kiritish o'quvchini nafaqat muayyan musiqiy asar bilan tanishtiradi, balki uni shu asarning yaratilish muhiti, tarixiy mazmuni, badiiy g'oyasi va milliy mohiyati haqida fikrlashga undaydi. Abdulla Avloniy ta'lim va tarbiya masalasida inson kamolotini axloqiy, ma'naviy va ma'rifiy omillar bilan bog'lagan bo'lsa, bugungi pedagogik amaliyotda ushbu g'oyalarni san'at vositasida davom ettirish alohida ahamiyat kasb etadi.

O'zbekistonning boy musiqa merosi xalqimizning ko'p asrlik ma'naviy tajribasini o'zida mujassamlashtirgan. Xalq qo'shiqlari, laparlar, yallalar, terma va dostonlar, maqom san'ati, mumtoz ashula an'analari hamda zamonaviy milliy musiqa namunalarida xalqning tarixiy xotirasi va estetik qarashlari yorqin ifodalangan. Ularni ta'lim jarayonida o'rganish o'quvchilarda milliy madaniyatga nisbatan qiziqish va hurmatni kuchaytiradi.

Musiqa ta'limining tarbiyaviy imkoniyatlarini to'g'ri yo'naltirish uchun o'qituvchi musiqiy asarning nafaqat ijro xususiyatlarini, balki unda mujassam bo'lgan g'oyaviy, axloqiy va estetik mazmunni ham ochib berishi zarur. Musiqa darsida asarning matni, ohang tuzilishi, ijro uslubi, yaratilish tarixi va badiiy mazmuni haqida izchil tushuncha berilishi o'quvchilarning musiqiy tafakkuri bilan bir qatorda ma'naviy dunyosini ham rivojlantiradi.

Musiqa ta'limi va milliy qadriyatlarning o'zaro uzviy bog'liqligi. Milliy qadriyatlar xalqning tarixiy taraqqiyoti davomida shakllangan va avloddan avlodga o'tib kelayotgan moddiy hamda ma'naviy boyliklar majmuini anglatadi. Til, urf odat, an'ana, marosim, axloqiy me'yor, san'at, adabiyot va tarixiy xotira milliy qadriyatlarning muhim tarkibiy qismlarini tashkil etadi. Ushbu qadriyatlarning yosh avlod ongiga singdirilishi ta'lim va tarbiya jarayonining mazmuni bilan chambarchas bog'liqdir.

Musiqa ta'limida milliy qadriyatlar, avvalo, musiqiy merosni o'rganish, xalq ijodiyoti namunalarini tinglash, milliy kuy va qo'shiqlarni ijro etish, mashhur bastakor va ijodkorlar faoliyati bilan tanishish hamda milliy musiqa an'alarining tarixiy ildizlarini anglash orqali namoyon bo'ladi. O'quvchi qo'shiqni ijro etish jarayonida uning mazmunini anglab yetganida musiqiy faoliyat oddiy ko'nikma darajasidan tarbiyaviy jarayon darajasiga ko'tariladi.

Milliy musiqa xalqning estetik tafakkurini aks ettiruvchi muhim manbadir. Estetik mazmunni his qilish, go'zallikni anglash va badiiy obrazni qabul qilish qobiliyati o'quvchining estetik madaniyatini shakllantiradi. A. Sher estetikani insonning voqelikka estetik munosabati, go'zallik va badiiylikni anglash jarayonlari bilan bog'liq holda izohlaydi [2]. Shu nuqtai nazardan musiqa darslari o'quvchilarda nafaqat musiqiy savodxonlikni, balki go'zallikni his etish, badiiy qadriyatlarni baholash va estetik mezonlarni shakllantirish imkonini beradi.

Milliy qadriyatlarning musiqa vositasida o'zlashtirilishi o'quvchining milliy o'zligini anglashiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'quvchi xalqining musiqiy merosini bilgan sari uning tarixiy va madaniy ildizlariga bo'lgan qiziqishi ortadi. Natijada milliy musiqaga nisbatan oddiy tinglovchilik munosabati o'rnini ongli va qadriyatga asoslangan munosabat egallaydi.

Musiqa darslarida milliy qadriyatlarni shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari. Musiqa ta'limining muhim pedagogik imkoniyatlaridan biri milliy qo'shiq va kuylarni o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos holda tanlash va ularni tarbiyaviy maqsad asosida qo'llashdan iborat. Bunda o'qituvchi repertuarni tanlashda musiqiy asarning badiiy qiymati, mazmuni, tarbiyaviy yo'nalishi, o'quvchining ruhiy holatiga ta'siri va milliy madaniyatni aks ettirish darajasiga e'tibor qaratishi lozim.

Xalq qo'shiqlarining tarbiyaviy imkoniyati ayniqsa katta. Chunki bunday asarlarda xalqning kundalik hayoti, mehnati, orzu umidlari, vatanparvarlik tuyg'ulari, oilaviy munosabatlari va insoniy fazilatlar aks etadi. O'quvchilar xalq qo'shiqlarini o'rganish orqali mazkur qadriyatlarning mazmunini musiqiy obrazlar orqali idrok etadilar. Shu tariqa nazariy tushuncha hissiy va amaliy tajriba bilan boyiydi.

Maqom san'ati ham o'quvchilarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda katta pedagogik imkoniyatga ega. Maqomning murakkab badiiy tuzilishi, falsafiy mazmuni, ruhiy ta'sir kuchi va ijrochilik an'analari o'quvchilarning musiqiy tafakkurini rivojlantirish bilan birga ularni milliy badiiy merosni qadrlashga yo'naltiradi. Maqom namunalarining mazmunini tushuntirish jarayonida o'qituvchi go'zallik, kamolot, sabr, insoniylik va ma'naviy poklik kabi tushunchalarga alohida e'tibor qaratishi mumkin.

Musiqa darslarida tarixiy mavzudagi asarlardan foydalanish ham muhim tarbiyaviy imkoniyat hisoblanadi. Tarixiy xotira bilan bog'liq musiqa asarlari o'quvchilarni xalq o'tmishi haqida fikrlashga undaydi. Musiqa orqali tarixni his etish o'quvchining milliy xotirasini mustahkamlaydi va uning vatanga daxldorlik tuyg'usini rivojlantiradi.

Musiqa ta'limida amaliy ijrochilik faoliyatining o'zi ham tarbiyaviy vosita sifatida muhimdir. Jamoa bo'lib qo'shiq kuylash o'quvchilarda hamjihatlik, o'zaro hurmat, mas'uliyat va intizomni shakllantiradi. Har bir o'quvchi umumiy ijro jarayonida o'z vazifasini to'g'ri bajarganida jamoaviy faoliyatning mazmuni yanada boyiydi. Bu holat o'quvchilarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish bilan bir qatorda ular ongida hamkorlik va birlik qadriyatlarini mustahkamlaydi.

Milliy musiqiy merosning ma'naviy tarbiyadagi ahamiyati. Musiqa san'ati inson hissiyotlariga kuchli ta'sir

ko'rsatgani sababli uning tarbiyaviy imkoniyati boshqa ko'plab vositalarga nisbatan o'ziga xos xususiyatga ega. Musiqiy asarni tinglash jarayonida insonning hissiy holati o'zgaradi, badiiy obrazlar bilan bog'liq tasavvurlar shakllanadi va ma'lum bir qadriyatga nisbatan munosabat yuzaga keladi. Shu sababli musiqa ta'limida milliy qadriyatlarni targ'ib etish faqat ma'lumot berish bilan cheklanmasligi, balki hissiy idrokni ham faollashtirishi lozim.

Milliy musiqiy meros o'quvchilarda vatanparvarlik tuyg'usini rivojlantirish uchun katta imkoniyat yaratadi. Vatan, ona zamin, xalq, tinchlik va milliy birlik mavzularidagi musiqa asarlari o'quvchining o'z yurtiga nisbatan hissiy munosabatini mustahkamlaydi. Bunday asarlarni o'rganish jarayonida o'qituvchi asarning mazmunini tarixiy va ijtimoiy kontekst bilan bog'laganda tarbiyaviy samaradorlik yanada ortadi.

Milliy musiqaning yana bir muhim jihati insonparvarlik qadriyatlarini yoritish imkoniyatidir. Xalq qo'shiqlari va mumtoz musiqa namunalarida mehr oqibat, sadoqat, mehnatsevarlik, ota onaga hurmat, do'stlik, hamjihatlik va ezgulik kabi fazilatlar keng aks etgan. Ushbu mazmunni o'quvchining kundalik hayoti bilan bog'lash natijasida musiqa darsi real tarbiyaviy jarayon bilan uyg'unlashadi.

I. A. Karimov ma'naviyatni jamiyat va inson taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida talqin qilgan va yosh avlod tarbiyasida milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarning uyg'unligini alohida ta'kidlagan [3]. Mazkur g'oyalar musiqa ta'limi uchun ham muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Chunki milliy musiqa o'z mazmunida milliylikni saqlagan holda umuminsoniy ezgulik va go'zallik g'oyalarini ham ifodalaydi.

O'qituvchining pedagogik mahorati va milliy qadriyatlarni yetkazishdagi roli. Musika darslarida milliy qadriyatlarni samarali shakllantirish ko'p jihatdan o'qituvchining kasbiy va pedagogik mahoratiga bog'liq. O'qituvchi musiqa asarining badiiy mazmunini chuqur anglab, uni o'quvchiga sodda va tushunarli tarzda yetkaza olishi lozim. Bunda o'qituvchining musiqiy bilimlari bilan bir qatorda pedagogik psixologiya, estetika, madaniyatshunoslik va milliy tarix asoslarini bilishi ham muhim ahamiyat kasb etadi.

O'qituvchi dars jarayonida o'quvchilarning mustaqil fikrlashini qo'llab quvvatlashi zarur. Masalan, muayyan xalq qo'shig'i tinglangandan so'ng uning mazmuni, kayfiyati, badiiy obrazi va milliy xususiyatlari haqida savollar berish o'quvchilarning tahliliy fikrlashini kuchaytiradi. O'quvchining o'z fikrini erkin bayon qilishi esa musiqa darsini ijodiy va dialogik jarayonga aylantiradi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni milliy musiqa mazmuni bilan uyg'unlashtirish ham samarali natija beradi. Multimedial taqdimotlar, audio va video materiallar, interaktiv topshiriqlar, raqamli musiqiy resurslar va ijodiy loyihalar orqali milliy musiqiy merosning turli qirralarini o'quvchilarga ko'rsatish mumkin. Biroq texnologiya mazmunining o'rnini egallamasligi kerak. Asosiy maqsad o'quvchining milliy badiiy qadriyatni chuqur anglashiga erishishdan iborat bo'lishi lozim.

Pedagogik nuqtai nazardan musiqa darsining samaradorligi o'quvchining darsda faqat tinglovchi bo'lib qolmasligi bilan belgilanadi. O'quvchi tinglashi, kuylashi, tahlil qilishi, taqqoslashi, savol berishi, mustaqil fikr bildirishi va ijodiy topshiriqlarni bajarishi zarur. Ana shunday faoliyat shakllari orqali milliy qadriyatlar bilim sifatida emas, balki shaxsiy e'tiqod va munosabat darajasida shakllana boshlaydi.

Milliy qadriyatlarni shakllantirishda estetik tarbiyaning o'rni. Musika ta'limi jarayonida milliy qadriyatlarni shakllantirish estetik tarbiya bilan bevosita bog'liqdir. Estetik tarbiya insonning go'zallikni ko'rish, his qilish, anglash va baholash qobiliyatini rivojlantiradi. Musiqiy asarning ohang, ritm, kuy, shakl va badiiy obrazlarini idrok etish orqali o'quvchi estetik tafakkurini boyitadi.

Milliy estetik didning shakllanishi o'quvchini turli musiqiy hodisalarni ongli ravishda baholashga o'rgatadi. U milliy musiqaning o'ziga xos uslubini zamonaviy musiqiy yo'nalishlardan farqlash, badiiy qiymatini anglash va musiqiy asarning mazmuniga nisbatan mustaqil munosabat bildirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa shaxsning umumiy estetik madaniyatini yuksaltiradi.

Musiqa ta'limida estetik va milliy tarbiyaning uyg'unligi o'quvchining ma'naviy immunitetini kuchaytirishda ham muhimdir. Turli axborot oqimlari mavjud bo'lgan bugungi sharoitda o'quvchi badiiy asarning mazmuni va estetik qiymatini mustaqil baholash qobiliyatiga ega bo'lishi zarur. Bunday qobiliyatni shakllantirishda milliy san'at va musiqiy merosdan samarali foydalanish muhim pedagogik vosita bo'lib xizmat qiladi.

Zamonaviy ta'lim sharoitida milliy musiqiy tarbiyani takomillashtirish. Bugungi ta'lim jarayonida milliy qadriyatlarni shakllantirish an'anaviy usullar bilan cheklanib qolmasligi lozim. O'quvchilarning raqamli muhitda faol bo'lishi musiqa ta'limida ham yangi imkoniyatlardan foydalanishni talab etmoqda. Shu sababli milliy musiqa merosini raqamli audio va video materiallar, virtual konsertlar, elektron ta'lim resurslari va multimedia dasturlari orqali taqdim etish o'quvchilarning qiziqishini oshirishi mumkin.

Bunda milliy musiqa namunalarini tanlash masalasiga alohida e'tibor berish lozim. Har qanday musiqiy material ta'limiy va tarbiyaviy maqsadga mos kelavermaydi. Asarning mazmuni, badiiy saviyasi, milliy ruhni ifodalash imkoniyati va o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mosligi pedagogik nuqtai nazardan baholanishi zarur.

Musiqa darslarida loyihaviy faoliyatdan foydalanish ham samarali natija beradi. O'quvchilar ma'lum bir hududning xalq qo'shiqlari, milliy cholg'ulari, marosim musiqasi yoki mashhur ijrochilari haqida ma'lumot to'plashi, musiqiy namunalarni tinglashi va natijalarni taqdim etishi mumkin. Bunday faoliyat o'quvchining mustaqil izlanish ko'nikmasini rivojlantirish bilan birga milliy madaniyatga nisbatan qiziqishini oshiradi.

Shuningdek, musiqa darslarida oilaviy va mahalliy madaniy muhitdan foydalanish ham muhim. O'quvchining oilasida avlodlardan avlodga o'tib kelayotgan qo'shiqlar, kuylar, marosim an'analari va musiqiy xotiralarni dars mazmuni bilan bog'lash milliy qadriyatlarning hayotiyligini ko'rsatadi. Bu usul orqali ta'limning mazmuni o'quvchining shaxsiy

tajribasi bilan boyiydi.

Xulosa. Musika ta’limi jarayonida o’quvchilarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash ta’lim va tarbiyaning uzviy birligini ta’minlaydigan muhim pedagogik yo’nalishlardan biridir. Musika san’ati o’zining hissiy ta’sir kuchi, badiiy obrazlarga boyligi va xalqning tarixiy hamda ma’naviy tajribasini mujassamlashtirishi bilan milliy qadriyatlarni yosh avlod ongiga singdirishda katta imkoniyatlarga ega.

Milliy qo’shiqlar, xalq kuy va ashulalari, maqom san’ati, tarixiy musiqiy asarlar va zamonaviy milliy ijod namunalardan maqsadli foydalanish o’quvchilarda milliy o’zlikni anglash, vatanparvarlik, milliy g’urur, insonparvarlik, estetik did va ma’naviy mas’uliyat kabi fazilatlarining rivojlanishiga xizmat qiladi. Musika darslarining tarbiyaviy imkoniyatlarini to’liq namoyon etish uchun o’qituvchi musiqiy mazmunni pedagogik, estetik va ma’naviy jihatlar bilan uyg’un holda tashkil etishi zarur.

Musika ta’limida milliy qadriyatlarni shakllantirish jarayoni faqat milliy asarlarni ijro etish bilan chegaralanmasligi kerak. O’quvchi asarning tarixiy kelib chiqishi, badiiy mazmuni, estetik qiymati va milliy ahamiyatini anglab yetishi lozim. Ana shunda musika ta’limi shaxsning nafaqat musiqiy savodxonligini, balki uning ma’naviy va estetik madaniyatini ham yuksaltiradigan samarali pedagogik muhitga aylanadi.

Shunday qilib, milliy musika merosidan oqilona va pedagogik jihatdan asoslangan foydalanish zamonaviy ta’lim jarayonida yoshlarning milliy qadriyatlarga hurmatini kuchaytirish, milliy o’zligini anglashini rivojlantirish va barkamol shaxs sifatida shakllanishini ta’minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent, O’qituvchi, 1992.
- [2] Sher A. Estetika. Nafosat falsafasi. Toshkent, O’zbekiston, 2015. 198 bet.
- [3] Karimov I. A. Yuksak ma’naviyat yengilmas kuch. Toshkent, Ma’naviyat, 2008.
- [4] Mirziyoyev Sh. M. Yangi O’zbekiston strategiyasi. Toshkent, O’zbekiston, 2021.
- [5] O’zbekiston Respublikasining Ta’lim to’g’risida Qonuni. Toshkent, 2020.
- [6] Hasanov R. Maktabda musika ta’limi va tarbiyasini tashkil etish asoslari. Toshkent, G’afur G’ulom nomidagi nashriyot, 2010.
- [7] Rajabov A. O’zbek musika merosi va an’anaviy ijrochilik masalalari. Toshkent, Fan, 2007.
- [8] Fitrat A. O’zbek klassik musiqasi va uning tarixi. Toshkent, Fan, 1993.
- [9] Vygotsky L. S. Mind in Society. Cambridge, Harvard University Press, 1978.
- [10] Swanwick K. Teaching Music Musically. London, Routledge, 1999.